

Kodėl svarbios neasmenuojamosios formos: *Mokomojo lietuvių kalbos vartosenos* *leksikono veiksmažodžių tyrimas*

Jolanta Kovalevskaitė

Vytauto Didžiojo universitetas
jolanta.kovalevskaite@vdu.lt

Erika Rimkutė

Vytauto Didžiojo universitetas
erika.rimkute@vdu.lt

Anotacija. Tekstynų duomenys rodo, kad visų galimų veiksmažodžio asmenuojamųjų ir neasmenuojamųjų formų įvairovė nėra svarbi. Todėl, mokant lietuvių kalbos kaip svetimosios leksikos, svarbu mokyti konkrečius veiksmažodžio vartosenai svarbių formų – dažnų formų, o mokant gramatinių formų, svarbu jas susieti su reikalinga leksika. Šiame straipsnyje aprašytame tyrime sukaupta medžiaga apie dažnus lietuvių kalbos veiksmažodžius, kurių vartosenoje svarbią dalį užima neasmenuojamosios formos: veikiamosios arba neveikiamosios rūšies dalyviai, padalyviai, pusedalyviai. Tyrimo šaltinis yra *Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas*, sudarytas *Mokomojo lietuvių kalbos tekstyno* pagrindu. Tiriamoji medžiaga yra 200 veiksmažodžių, kurie minėtame tekстыne pavartoti 100 ar daugiau kartų. Nustatyta, kuriems veiksmažodžiams ir kokios neasmenuojamosios formos yra būdingos; parodyta, kad jeigu tam tikra neasmenuojamoji forma yra svarbi veiksmažodžio vartosenai, tai ji bus ne tik dažna (palyginti su visomis to veiksmažodžio formomis), bet ir įeis į to veiksmažodžio vartosenos modelius (jie rodo žodžiui būdingą leksinę ir gramatinę aplinką), kai kuriais atvejais bus susijusi tik su viena kuria reikšme.

Raktažodžiai: lietuvių kalba kaip svetimoji, tekstynais grįstas kalbos mokymas, neasmenuojamoji veiksmažodžio forma, *Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas*, *Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas*

Why do Infinite Forms Matter: Analysis of Verbs from the *Lexical Database of Lithuanian Language Usage*

Summary. From the corpus data, we observe that in the real language usage, the particular verb does not appear in all theoretically possible finite and infinite verb forms in the morphologically rich Lithuanian but is used in those forms which are relevant for the verb patterning. On the one hand, by teaching vocabulary, it is important to represent lexis in these relevant forms – frequently used forms, and, on the other hand, in grammar teaching, there is a need to provide learners with appropriate vocabulary, e.g., by teaching infinite forms, to use verbs, in the usage of which, these forms are relevant and frequent.

In this paper, we provide language teaching practitioners with the data about the frequently used Lithuanian verbs and show which of them and how often appear in infinite forms (participles in passive and active voice, adverbial participles, half participles). As a research data we use 200 verbs from the *Lexical*

Database of Lithuanian Language Usage which was developed on the basis of the written subcorpus of the *Pedagogic corpus of Lithuanian*. The investigated verbs belong to the frequent vocabulary: in the corpus of approx. 700,000 tokens, these verbs are used 100 times (and above). First, we analysed, which verbs appear in infinite forms, second, we checked whether frequent and typical infinite forms are included into corpus pattern(s) of these particular verbs, and if there is a link between the infinite form and a particular meaning of the verb.

All verbs (except of three verbs with no infinite forms) were included into one of three groups: 1) 11 verbs which occur in the infinite forms frequently (more than 50% of all forms – finite and infinite) and, accordingly, typical; 2) 117 verbs with the infinite forms making up from 10 to 50%; 3) 69 verbs, with the infinite forms making up less than 10% of all verb forms. Interestingly, the verbs of the first group, usually have only one infinite form, e.g., participle in passive voice which makes up more than 50% of all forms of verb. These cases are also frequently observed in the second verb group. Thus, if the verb tends to be used in infinite forms, it is important to know which infinite form is relevant to that particular verb.

In the *Lexical Database of Lithuanian Language Usage*, lexical and grammatical patterning of the word is represented in the form of corpus patterns. In this study, we showed the interrelation between the frequently used infinite forms of the verb and its corpus patterns (also, corpus patterns related to particular meaning of the polysemous verb). We can expect various applications of the provided data in the Lithuanian as a foreign language teaching: the provided data about the verbs typical and frequent in infinite forms and the corpus patterns including these infinite forms can be used for building vocabulary training as well as for developing grammar exercises.

Keywords: Lithuanian as a foreign language, corpus-based language teaching, infinite forms, *Pedagogic Corpus of Lithuanian*, *Lexical Database of Lithuanian Language Usage*

1. Įvadas

Duomenys apie kalbos vartoseną rodo, kad kiekvienas žodis paprastai turi ir savo gramatiką. Vadinausi, mokant lietuvių kalbos kaip svetimosios leksikos, svarbu atkreipti dėmesį į tam tikrus gramatikos dėsningumus, o mokant gramatikos ypatybių, pavartoti žodžius, kurių vartosenai jos būdingos. Tiesa, ilgą laiką leksika ir gramatika tiek lingvistikoje, tiek mokant kalbos buvo atskiriamos, nors tekstynų lingvistikos tyrimai įrodo, kad reikšmė kalboje kuriama ir leksinėmis, ir gramatinėmis priemonėmis, todėl svarbu kalbėti ne apie leksiką ir gramatiką, o apie leksinę gramatiką (plg. *lexical grammar*, Sinclair 2000). Norberto Schmitto ir Diane Schmitt (2020: 206) teigimu, dėl didelio medžiagos kiekio ir riboto laiko mokytojams svarbu ieškoti būdų, kaip žodyno (leksikos) mokymą būtų galima integruoti į visas veiklas – vienas iš tokių būdų galėtų būti gramatikos mokymą sieti su leksika, kuriai ta gramatika būdinga. Šio straipsnio **tikslas** – remiantis vartoseną tekstyne, aprašyti, kiek tam tikriems veiksmažodžiams ir kodėl svarbios neasmenuojamosios formos, kokių reikšmių yra tie veiksmažodžiai.

Kaip rodo *Mokomojo lietuvių kalbos vartosenos leksikono* (toliau – leksikonas, plačiau apie šį išteklių rašoma 3.1. poskyryje) medžiaga, kai kurių bazinių veiksmažodžių vartosenai būdingos tam tikros neasmenuojamosios formos. Pavyzdžiui, tarp veiksmažodžio *patarti* dažniausių formų yra *patartina* ir *patariama*: {*Juodųjų serbentų*} *uogose daug vitaminų, todėl jas patariama valgyti šviežias organizmui stiprinti. Rytą patartina tepti odą drėkinamuoju kremu.* Vadinausi, žinantis šį žodį turi ne tik gebėti pavartoti pačias dažniausias šio žodžio formas – esamąjį laiką ir bendratį, bet ir išmokti neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvio ir reikiamybės dalyvio formas, nes šiomis formomis šį veiksmažodį galima pamatyti pavartotą neką rečiau.

Pagal mokomosiose priemonėse nurodytas gaires paprastai veiksmažodžio neasmenuojamųjų formų rekomenduojama mokytis aukštesniuose lygiuose (Boizou et al. 2020): nors kai kurie dalyviai pristatomi A1 ir A2 lygiuose (paprastai tik kaip savarankiški leksiniai vienetai, pvz.: *rūkyta žuvis, rauginti*

agurkai, pavargęs, ištekėjusi), bet, pavyzdžiui, kai kurių veikiančios rūšies dalyvių laikų rekomenduojama mokytis tik B1 ir B2 lygiuose, kaip ir pusdalyvių, padalyvių, būdinių. Reikiamybės dalyvių, sangražinius dalyvių, dalyvių įvardžiuotines formas rekomenduojama pristatyti B2 lygyje (remtasi A1, A2, B1 ir B2 kalbos lygiams skirtais Bendrųjų Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenimis, atitinkamai žr. Stumbrienė 2016; Ramonienė et al. 2006; Ramonienė et al. 2016a; Ramonienė et al. 2016b). Kita vertus, jeigu neasmenuojamosios formos yra dažnos ir tų veiksmažodžių vartosenoje, kurių mokomasi jau pirmuosiuose lygiuose, galbūt neasmenuojamųjų formų mokymą reikėtų derinti su konkrečios leksikos mokymu.

Šiame straipsnyje aprašoma, kokios neasmenuojamosios formos būdingos dažniausiems leksikone aprašytiems veiksmažodžiams. Iš viso tokių veiksmažodžių yra 200, *Mokomajame lietuvių kalbos tekstyne* (toliau – tekstynas arba mokomasis tekstynas) jų pavartojimo dažnumas yra 100 ir daugiau kartų, jiems parengti vadinamieji ilgieji aprašai, kuriuose pateikti ir vartosenos modeliai (plačiau apie leksikono sudarymą žr. 3.1. poskyrį; šių veiksmažodžių sąrašas pateiktas 1 priede). Tai veiksmažodžiai, kurie priskirtini prie pagrindinio lietuvių kalbos žodyno. Pirmiausia (žr. 2 skyrių) nustatyta, kokių veiksmažodžių vartosenai būdingos neasmenuojamosios formos (veikiančios ir neveikiančios rūšies dalyvių, pusdalyvių, padalyvių formos¹), toliau (žr. 3 skyrių) aprašyta, kiek šios formos atsispindi veiksmažodžių vartosenos modeliuose ir kokios jų sąsajos su veiksmažodžių reikšmėmis.

Lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymui šio tyrimo duomenys gali būti naudingi tuo, kad suteiks mokytojams² medžiagos, kurių veiksmažodžių vartosenai neasmenuojamosios formos yra svarbios, o tai, tikėtina, padės mokytis gramatikos pavartojant tam tinkamą leksiką; atrinkti tinkamą leksiką testavimui ir mokymo užduotims rengti. Taip mokins galės kartu ugdyti gramatinę kompetenciją ir plėsti žodyną. Straipsnio pabaigoje pateiktame 2 priede išvardytos konkrečios analizuotų veiksmažodžių neasmenuojamosios formos, nes jos, kaip rodo šis tyrimas, tam tikro veiksmažodžio vartosenoje sudaro palyginti didelę dalį ir dėl to jas svarbu išmokti.

Jau ankstesni tyrimai, skirti anglų kalbai mokytis, rodo tekstynų svarbą, kai reikia nutarti, koku eiliškumu ir kokių gramatikos ypatybių mokytis, kaip pasirinkti leksiką, kuri būtų tinkamiausia mokant konkrečių gramatikos kategorijų (Biber, Reppen 2002). Tekstynai ir jų duomenys gali būti ypač naudingi mokant fleksinių kalbų: tai minima straipsniuose apie tekstynais grįstą slavų kalbų (rusų, čekų) mokymą (Grabowski 2007; Vališová, Osolsobě 2012). Tekstynais grįstų mokomųjų išteklių, kuriuose sukaupta ir daug svarbios informacijos apie kaitybą, jau parengta ir turtingos morfologijos baltų kalboms. Pavyzdžiui, portalas <https://kalbu.vdu.lt/> lietuvių kalbai mokytis (apie tekstynų panaudojimą gramatikai mokytis žr. Kovalevskaitė et al. 2022b), interaktyvūs gramatikos pratimai iš mokinių tekstinio medžiagos latvių kalbai mokytis portale <https://uzdevumi.riks.korpuss.lv/lv> (Dargis et al. 2022).

2. Kaitomosios formos – vienas iš lietuvių kalbos mokymosi sunkumų

Žodžių formų skaičius ir įvairovė yra didelis iššūkis besimokantiems lietuvių kalbos kaip svetimšios. Iš atliktų tyrimų matyti, kokių sunkumų kyla su lietuvių kalbos daiktavardžio linksnio kategorija, pavyzdžiui, sunkiai išmokstamas naudininkas ir įnagininkas (Savickienė 2006). Naudininko ir įnagininko

¹ Prie neasmenuojamųjų formų dar priskiriama ir bendratis, bet šiame tyrime ji neanalizuota, neįskaičiuota į neasmenuojamųjų formų skaičių, nes laikytasi nuostatos, kad bendratis yra pati svarbiausia, bazinė veiksmažodžio forma, ją būtina išmokti ir gebėti vartoti tik pradėjus mokytis kalbos.

² Įvardijimai *mokytojas* ir *mokinys* čia vartojami kaip bendriausi lietuvių kalbos kaip svetimšios mokančiųjų (mokytojų, dėstytojų, kalbos kursų mokytojų) ir lietuvių kalbos kaip svetimšios besimokančiųjų (mokinių, studentų, kalbos kursų lankytojų) terminai.

mokymosi problemas rodo ir naujesni tyrimai: remiantis vartojimu grįsta kalbos įsisavinimo teorija (angl. *usage-based theory of language acquisition*), Justina Bružaitė-Liseckienė (2020) tyrė, ar objekto raiška su dažnesnės vartosenos veiksmažodžiais yra taisyklingesnė negu su retesniais veiksmažodžiais. Į šio tyrimo medžiagą iš viso įtraukta po aštuonias veiksmažodines konstrukcijas, kurių objektas reiškiamas galininko ir kilmininko linksniais, ir po šešis įnagininko ir naudininko linksnių objektus. Nustatyta, kad moksleiviai objektą lietuvių kalba statistiškai reikšmingai taisyklingiau reišė tada, kai jis buvo valdomas dažnesnės vartosenos veiksmažodžių, be to, objekto raiška su galininko ir kilmininko linksnius valdančiais veiksmažodžiais buvo taisyklingesnė už objekto raišką naudininko ir įnagininko linksniais (plačiau žr. Bružaitė-Liseckienė 2020: 110–111). Nors tyrimas apima palyginti nedidelį tiriųjų skaičių iš gimnazijų su rusų dėstomąja kalba ir jį reikėtų tęsti, yra pagrindo manyti, kad, mokantis kalbos ir įsisavinant kalbą, „vienas iš svarbiausių kriterijų <...> yra girdimų ir produkuojamų kalbinių vienetų ar struktūrų dažnumas“ (Bružaitė-Liseckienė 2020: 99). Į šį kriterijų atsižvelgiama ir parenkant mokymui reikalingą leksiką (Vilkaitė-Lozdienė, Schmitt 2020).

Tačiau mokytojams svarbu ne tik tai, kad gramatiniai linksniai (vardininkas, galininkas ir kilmininkas) dažnesni už konkrečiuosius linksnius (naudininką, įnagininką, vietininką) tiek rašytinėje, tiek sakytinėje lietuvių kalboje (Dabašinskienė 2009; Brinkutė 2018). Dar vienas svarbus aspektas – kaip daiktavardžio semantika lemia linksnių vartojimo dažnumą. Ineta Savickienė (2005) analizavo, kokią reikšmę linksnių dažnumui turi ‚gyvo‘ ir ‚negyvo‘ semantinė priešprieša. Pasak Savickienės (2005: 63–64), statistinis skirtumas tarp ‚gyvas‘ ir ‚negyvas‘ reiškiančių daiktavardžių labai akivaizdus: pavyzdžiui, negyvus daiktus įvardijančių žodžių grupėje naudininkas itin retas, o gyvų naudininko dažnumas labai didelis. Straipsnio apibendrinimas, kad „nuo daiktavardžio reikšmės priklauso <...> ir jų vartojimo galimybės“ (Savickienė 2005: 64), šiam tyrimui taip pat svarbus – kaip jau minėta įvade, siekiama nustatyti, kokių dažnų veiksmažodžių reikšmingą vartosenos dalį sudaro neasmenuojamosios formos.

Straipsnio autorėms nėra žinoma tyrimų, kuriuose būtų tirta, kaip besimokantieji lietuvių kalbos vartoja neasmenuojamąsias veiksmažodžių formas, nors jų galima tikėtis, nes jau parengtas *Mokinių tekstynas*³. Kita vertus, neasmenuojamųjų formų pasiskirstymas skirtinguose kalbos lygiuose matyti mokomajame tekstyne (jame sukaupti K2 vadovėlių tekstai ir kiti besimokantiems aktualūs tekstai): dalyvių skaičius čia palaipsniui didėja (nuo 2,83 % (A1) iki 16,51 % (B2) lygyje⁴, nors nevienodai pasiskirsto skirtingų rūšių ir laikų dalyviai: veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai sudaro 1,61–15,99 proc. (daugiausia B1 lygio tekstuose), veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyviai – 17,06–33,06 (daugiausia A1 lygio tekstuose). Dažniau nei veikiamosios rūšies vartojami neveikiamosios rūšies dalyviai: esamojo laiko dalyviai vadovėliniuose tekstuose sudaro nuo 29,77 iki 49,19 proc. (daugiausia A1 lygio tekstuose), o būtojo laiko dalyviai sudaro 15,32–30,59 proc. (daugiausia A2 lygio tekstuose). Iš retai vartojamų dalyvių formų dar paminėtini reikiamybės dalyviai, jie sudaro 0,18–0,81 proc. (jų daugiausia rasta A1 lygyje). Padalyvių ir pusdalyvių žemesnių lygių tekstuose pasitaiko mažai, šiek tiek jų padaugėja tik B2 lygio tekstuose (B2 lygio tekstuose abi šios formos sudaro po 1,63 proc. visų veiksmažodžių formų, o A1 lygyje šių formų mažiausiai: atitinkamai 0,09 ir 0,16 proc., išsamiau žr. Boizou et al. 2020: 236).

³ Žr. <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/mokiniu-tekstynas/>, Ruzaitė et al. 2021.

⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad šie duomenys imti ne iš viso mokomojo tekstyno, o tik iš jo rašytinio patekstyčio vadovėlinių tekstų. Pasirinkti šie tekstai, nes tam, kad būtų galima analizuoti, lyginti duomenis apie tai, kokios vartojamos gramatinės formos tam tikrų lygių tekstuose, reikėjo tiksliai nustatyto kalbos lygio, o tai buvo žinoma iš vadovėlių paimtuose tekstuose. Nevadovėlinių tekstų kalbos lygis nustatytas maždaug 60 proc. tikslumu (išsamiau žr. Grigonytė et al. 2018).

Loic Boizou et al. (2020) straipsnyje analizuota koreliacija tarp kalbos lygio ir gramtinių formų sudėtingumo mokomajame tekстыne. Anksčiau pateikti dalyvinių formų duomenys iš dalies tai patvirtina. Mocomajame tekстыne atspindi tokios tendencijos, kurios sutampa su mocomosiose priemonėse nurodytomis rekomendacijomis dėl veiksmožodžio neasmenuojamųjų formų mokymo: supažindinti su dalyviais pradėdama A1 ir A2 lygiuose, kai kurie dalyviai (pvz., veikiamosios rūšies dalyvių laikai) pristatomi B1 ir B2 lygiuose, o pusdalyvių ir padalyvių imamasi B1 ir B2 lygiuose.

Vis dėlto svarbu paminėti, kad tiksliai pagal kalbos lygius suklasifikuoti vadovėliniai tekstai, iš kurių imti anksčiau pristatyti duomenys, sudaro palyginti nedidelę mocomojo tekстыno rašytinio patekстыnio dalį – maždaug 17 proc. Taigi galbūt išanalizavus daugiau kiekybinių duomenų būtų gauti kiek kitokie rezultatai. Kita vertus, mocomajame tekстыne atrastos tendencijos atkartoja bendruosius rašytines lietuvių kalbos tekстыnų (pavyzdžiui, morfologiškai anotuoto tekстыno MATAS, sudaryto iš 1,6 mln. žodžių) dėsningumus: dalyviai sudaro didžiausią neasmenuojamųjų formų dalį – net 27,01 proc. Antra pagal dažnumą neasmenuojamoji forma – bendratis⁵ (16,81 proc.). Toliau neasmenuojamosios formos pasiskirsto taip: padalyviai sudaro 3,23 proc., pusdalyviai – 1,9 proc., būdiniai – 0,03 proc. visų veiksmožodžių formų (Brinkutė 2018: 68).

Atsižvelgiant į turimus duomenis, mokytojams pateikiamos aiškios gairės apie neasmenuojamųjų formų dažnumą, tai gali padėti geriau suprasti, kokių eiliškumu tokių formų mokyti. Vis dėlto dar vienas svarbus klausimas, į kurį siekiame atsakyti šiuo straipsniu: kokių veiksmožodžių vartosenai tam tikros neasmenuojamosios formos svarbios, kokia leksika svarbi mokant dalyvių, padalyvių, pusdalyvių.

3. Veiksmožodžiai ir jų neasmenuojamosios formos leksikone

3.1. Mocomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas

Šiame poskyryje bus trumpai pristatytas tyrimo šaltinis. *Mocomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas* – leksinė bazė, kurioje sukaupta medžiaga naudinga lietuvių kalbos mokymui(si), mocomosioms priemonėms ir leksikografiniams ištekliams rengti (plačiau apie leksikoną ir jo taikymą mokant žr. Kovalevskaitė et al. 2022b). Leksikono antraštynas ir žodžių vartosenos aprašas pagrįstas konkrečiu tekстыnu – mocomojo tekстыno rašytine dalimi (ją sudaro apie 620 tūkst. žodžių). Leksikonas ir tekстыnas prieinami portale <https://kalbu.vdu.lt/>.

Leksikone pateikta 3700 vienažodžių ir keliažodžių leksinių vienetų (plačiau apie antraštyno sudarymą ir leksinių vienetų aprašus leksikone žr. Kovalevskaitė et al. 2020a; Kovalevskaitė, Rimkutė 2022a; Kovalevskaitė et al. 2022b). Dažniausiems visuose A1–B2 lygiuose pavartotiems baziniams žodžiams (daugiau nei 700 žodžių, jie sudaro 20 proc. antraštyno) yra parengti ilgieji aprašai, juose pateikiama informacija apie:

- a) žodžio fonetines ypatybes (kaip tariamas, kaip kirčiuojamas);
- b) žodžio kaitybą (kokios tekстыne pavartotos gramatinės formos);
- c) žodžio reikšmę (-es) (reikšmė (-ės) parodoma (-os) vartosenos modeliais);
- d) darybinius ryšius (su kokiais dariniais susijusios konkrečios reikšmės, kokie antraštinių žodžių pamatiniai žodžiai).

Taip pat pateikiama vartosenos pavyzdžių iš tekстыno. Šiame tyrime panaudota informacija apie atrinktų veiksmožodžių kaitybą, reikšmes ir su jomis susietus vartosenos modelius. Toliau trumpai paaiškinama, kaip leksikone aprašyti vartosenos modeliai.

⁵ Kaip jau minėta, šiame straipsnyje bendratis neanalizuota, neįskaičiuota į neasmenuojamųjų formų skaičių.

Tekstynų tyrimai rodo, kad žodžio reikšmė išryškėja iš jo vartosenos, todėl, tiriant žodžio vartoseną, tekстыne galima nustatyti leksinius ir gramatinius dėsningumus, kurie susiję su skirtingomis reikšmėmis. Šiuos dėsningumus leksikone siekta parodyti vartosenos modeliuose. Kaip rašoma Kovalevskaitė et al. (2022b: 73), vartosenos modelį galima paaiškinti kaip struktūrą, kurioje gramatika veikia kartu su semantika ir leksika. Modelių struktūroje matyti, iš kokių leksinių ir gramatinių elementų įprastai konstruojama konkreči reikšmė⁶. Pavyzdžiui, veiksmažodžio *skambinti* dvi reikšmės turi du skirtingus vartosenos modelius (žr. 1 pav.; pastaba: modelis skaitomas iš viršaus į apačią): prie pirmosios reikšmės gramatiniame lygmenyje nurodyta, kad šia reikšme veiksmažodis vartojamas liepiamąja nuosaka (imp) su subjektu (Sub) ir objektu įnagininko linksniu (Obj_ins), plg.: *Jei turite informacijos, skambinkite ekrano apačioje nurodytu telefonu*. Antrosios reikšmės modelio gramatinis lygmuo toks pats, išskyrus tai, kad veiksmažodžio forma čia neturi būti liepiamosios nuosakos. Semantiniu lygmeniu pirmoji reikšmė nuo antrosios atsiskiria pagal objektą žyminčių daiktavardžių semantinę grupę – kai *skambinti* vartojamas pirmąja reikšme, objektu eina įrangą pavadinanti leksika (leksiniu lygmeniu ji sukonkretinama nurodant dažniausią kolokatą – *skambinkite telefonu*). Kai *skambinti* vartojamas antrąja reikšme, objektą žymi kolokatas *skambinti pianinu*, taigi tai jau yra muzikos instrumentus įvardijantis žodis.

1-os <i>skambinti</i> reikšmės vartosenos modelis		
Gramatinis lygmuo	Semantinis lygmuo	Leksinis lygmuo
Sub	asmuo	-
SKAMBINTI_imp	Pred	SKAMBINTI_imp
Obj_ins	įranga	telefonas

2-os <i>skambinti</i> reikšmės vartosenos modelis		
Gramatinis lygmuo	Semantinis lygmuo	Leksinis lygmuo
Sub	asmuo	-
SKAMBINTI	Pred	SKAMBINTI
Obj_ins	muzikos instrumentas	pianinas

1 paveikslas. Dviejų veiksmažodžio *skambinti* reikšmių vartosenos modeliai

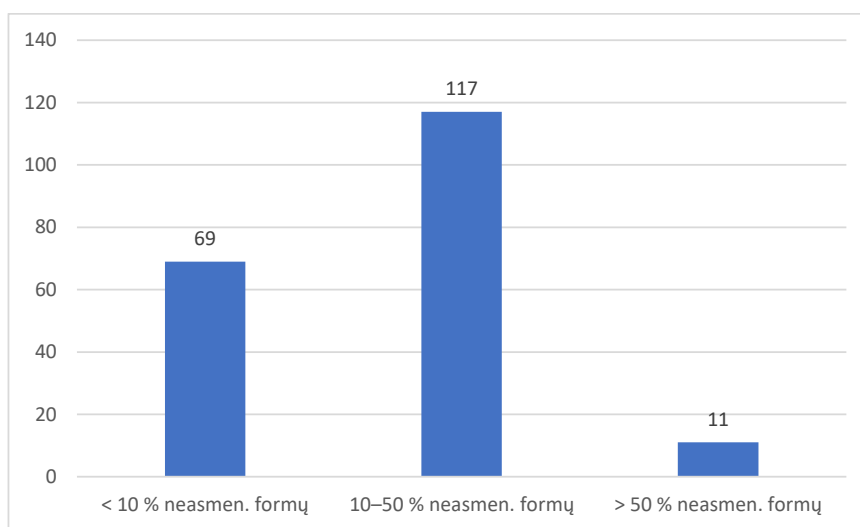
Jeigu tam tikros neasmenuojamosios formos įeina į veiksmažodžio vartosenos modelius, tai rodo, kad ši forma susijusi su tiriamojo veiksmažodžio vartosenos dėsningumais, yra svarbi jo vartosenos dalis, kartais netgi susijusi su konkrečia reikšme. Išanalizavus dažniausius leksikono veiksmažodžius, parengtas šio straipsnio 2 priedas. Jame matyti, kokios neasmenuojamosios formos kokių konkrečių veiksmažodžių vartosenai yra itin svarbios, nes įeina į jų vartosenos modelius.

3.2. Veiksmažodžiai pagal neasmenuojamųjų formų pasiskirstymą

Išanalizavus 200 dažnų veiksmažodžių (t. y. visus, pavartotus ne mažiau kaip 100 kartų, žr. 1 priedą), nustatyta, kad tik trys iš jų tekстыne nebuvo pavartoti neasmenuojamosiomis formomis: *jaustis*, *liautis*, *priklausyti*. Vartojant visus kitus veiksmažodžius, jų neasmenuojamosios formos (dalyviai, padalyviai, pusdalyviai, būdiniai) užima didesnę ar mažesnę dalį.

⁶ Gramatiniu lygmeniu prie konkrečių žodžių arba sintaksinių žymų gali būti parašytos ir morfologinės žymos (pagal Leipcigo formatą). Morfologinių pažymų ir sintaksinių pažymų aiškinimą žr. <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/leksikonas/> (Apie paiešką).

Pagal neasmenuojamųjų formų skaičių suskirsčius veiksmažodžius į tris grupes (žr. 2 pav.), galima matyti, kad yra nedidelė grupė veiksmažodžių (11), kuriems neasmenuojamosios formos itin būdingos (sudaro daugiau negu 50 proc. visų formų, pvz.: *papildyti* (neasmenuojamosios formos sudaro 78,07 proc. visų šio veiksmažodžio formų), *įrengti* (66,67 proc.), *įsikurti* (59,38 proc.). Dauguma šios grupės veiksmažodžių tekстыne rasti tik viena ar dviem neasmenuojamosiomis formomis ir jos užima didelę vartosenos dalį, pavyzdžiui: *papildyti* – *papildomas*; *įrengti* – *įrengtas*; *įsikurti* – *įsikūręs*; *vadinti* – *vadinamas*; *nurodyti* – *nurodytas*, *nurodomas*; *vartoti* – *vartojamas*, *vartojantis*; *virti* – *verdamas*, *virtas*, *verdantis*; *gimti* – *gimęs*. Todėl nestebina, kad, kaip paaiškėjo tiriant toliau, visos šių veiksmažodžių neasmenuojamosios formos (su keliomis išimtimis) įeina į to veiksmažodžio vartosenos modelius (žr. 3 pav.), o tai reiškia, priklauso tipinei vartosenai.

2 paveikslas. Veiksmažodžių grupės pagal neasmenuojamųjų formų skaičių

Pati didžiausia grupė (117 veiksmažodžių) – tai veiksmažodžiai, kuriuos vartojant šios formos užima nuo 10 iki 50 proc. (pvz.: *pateikti* (neasmenuojamosios formos sudaro 50 proc. visų šio veiksmažodžio gramatinių formų), *pateikti* (49,69 proc.), *pastatyti* (49,21 proc.)). Kuo didesnė neasmenuojamųjų formų dalis tarp kitų veiksmažodžio formų, tuo mažesnė tų formų įvairovė ir daug iš tų formų įeina į vartosenos modelius (atkartojama pirmosios grupės tendencija, žr. 3 pav.). Procentinei neasmenuojamųjų formų daliai mažėjant, neasmenuojamųjų formų įvairovė auga, bet dažnai tos formos jau neįeina į vartosenos modelius, pavyzdžiui:

- pateikti* turi dvi neasmenuojamasias formas (jos sudaro 12,66 proc. visų šio veiksmažodžio neasmenuojamųjų formų): *pateikiamas*, *pateiktas*, ir abi jos įeina į modelius;
- pastatyti* viena neasmenuojamoji forma sudaro 28,72 proc. visų neasmenuojamųjų formų, kita forma *pastatytas* įeina net į tris vartosenos modelius;
- baigti* yra penkios neasmenuojamosios formos *baigta*, *baigiant*, *baigus*, *baigęs*, *baigiamasis* (jos gali būti pavartotos kitais linksniais, skaičiais), iš viso šios formos sudaro 39,15 proc. visų *baigti* formų, bet nė viena iš jų neįeina į modelį;
- atvykti* taip pat yra kelios neasmenuojamosios formos *atvykęs*, *atvykstantis*, *atvykus* (visos šio žodžio neasmenuojamosios formos sudaro 35,5 proc.), bet tik viena įeina į modelį (*atvykęs*).

Taigi net jeigu neasmenuojamųjų formų procentas tarp kitų veiksmažodžio formų bus mažas, bet bus vartojama kuri nors viena konkreti neasmenuojamoji forma, tai ji bus svarbi ir to veiksmažodžio vartosenai – įeis į modelį, pavyzdžiui: *siūlyti* (*siūlomas*); *parduoti* (*parduodamas*).

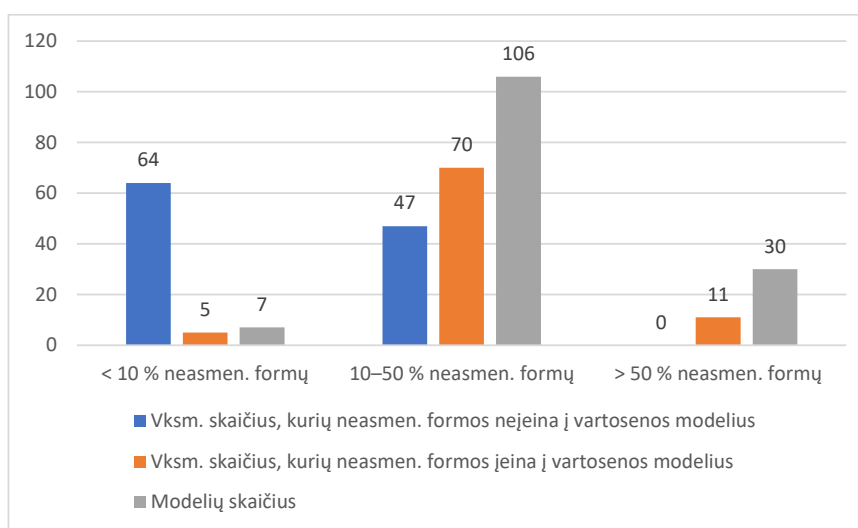
Palyginti didelė (apimanti 69 skirtingus veiksmažodžius) yra veiksmažodžių grupė, kurių neasmenuojamosios formos sudaro mažiau nei 10 proc. Čia patenka tokie veiksmažodžiai, kaip *nueiti*, *tikėtis*, *atiduoti*, jų neasmenuojamosios formos sudaro beveik 10 proc. (atitinkamai 9,9 proc.; 9,81 proc. ir 9,8 proc. nuo visų tam tikro veiksmažodžio gramatinių formų), ir tokie, kurių neasmenuojamosios formos sudaro mažiau negu 1 proc. Tai žodžiai *pasidaryti*, *pavykti*, *atnešti* (jų neasmenuojamųjų formų dalis atitinkamai tokia: 0,91 proc.; 0,77 proc. ir 0,57 proc.). Šioje grupėje neveikia pirmose dviejose grupėse rasta tendencija: neasmenuojamųjų formų įvairovė gali būti maža (viena, dvi formos) arba didelė (nuo trijų ir daugiau), tačiau dėl to, kad nė viena iš tų formų nėra dažna, jos retai įeina į vartosenos modelius (žr. 3 pav.), taigi ir nėra svarbios konkrečių veiksmažodžių vartosenai.

Paminėtina, kad nėra sąsajų tarp veiksmažodžio dažnumo ir jo neasmenuojamųjų formų skaičiaus. Pavyzdžiui, paties dažniausio šiame straipsnyje aptariamo veiksmažodžio *gyventi* neasmenuojamosios formos sudaro 17,16 proc. visų šio veiksmažodžio formų; antras pagal dažnumą veiksmažodis yra *eiti*, jo neasmenuojamosios formos sudaro 7,74 proc.; trečio dažniausio veiksmažodžio *sakyti* neasmenuojamosios formos sudaro 14,63 proc.

Jei pažiūrėtume į tuos veiksmažodžius, kurių neasmenuojamosios formos sudaro didžiausią dalį, pamatytume, kad jie yra antroje dažniausių leksikono veiksmažodžių sąrašo dalyje: pavyzdžiui, *įsikurti* pagal dažnumą yra 128, o *įrengti* – 166 vietoje. Rečiausiai mokomajame tekстыne pavartoto šiame straipsnyje analizuoto žodžio *prieiti* neasmenuojamosios formos sudaro 11 proc., 197-oje vietoje pagal dažnumą esančio *patiekti* neasmenuojamosios formos sudaro 50 proc. Taigi veiksmažodžio pavartojimo mokomajame tekстыne, kartu ir leksikone, dažnumas nesusijęs su tuo, kiek dažnai vartojamos jo neasmenuojamosios formos. Toliau tiriant neasmenuojamųjų formų sąsajas su vartosenos modeliais, buvo įtraukti visų trijų grupių veiksmažodžiai.

3.3. Neasmenuojamosios formos vartosenos modeliuose

Šiame poskyryje pateikta informacija apie veiksmažodžių neasmenuojamųjų formų ir vartosenos modelių santykį. Nurodant veiksmažodžius, kurių neasmenuojamosios formos įeina į modelius, aptarta tų formų žymima sintaksinė funkcija. Iš toliau pateiktų duomenų (žr. 3 pav.) matyti, kad kuo didesnė veiksmažodžio vartosenos dalį sudaro kokia nors neasmenuojamoji forma, tuo labiau tikėtina, kad su šia forma veiksmažodis pakliūs ir į vartosenos modelį. Palyginimui: tarp antrosios grupės veiksmažodžių didesnė dalis tokių, kurių neasmenuojamosios formos įeina į vartosenos modelius, bet yra nemažai ir tokių, kurių neasmenuojamosios formos modelių nesudaro.

3 paveikslas. Veiksmažodžių neasmenuojamųjų formų ir vartosenos modelių santykis

1 lentelėje pateikiama informacija, kokias sintaksines funkcijas vartosenos modeliuose nurodo tam tikromis neasmenuojamosiomis formomis vartojami veiksmažodžiai. Kaip matyti, veikiamosios arba neveikiamosios rūšies dalyviai paprastai vartojami atributiškai. Neveikiamosios rūšies dalyviai sudaro modelius, kuriuose veikia kaip sudėtinio predikato dalis, neretai įeina į modelius su šalutinio prijungiamojo sakinio dėmeniu. Pusedalyviai, paprastai vartojami su prieš juos einančiais prielinksniais, modelyje atlieka aplinkybių funkciją. Žinoma, atliekamų funkcijų įvairovė teoriškai yra didesnė ir atspindėta gramatikose, pavyzdžiui, *Praktinėje gramatikoje* (Ramonienė, Pribušauskaitė 2003), o čia nurodytos tos funkcijos, kurios išryškėjo tirtuose duomenyse.

1 lentelė. Veiksmažodžių neasmenuojamųjų formų sintaksinės funkcijos ir jas atspindintys vartosenos modeliai

Sintaksinė funkcija	Vartosenos modelio pavyzdys	Veiksmažodžių neasmenuojamosios formos modeliuose
atributinė	<p>3.2. [PRAEITI_ptcp.pass] [Mod] <i>Dar praeitą savaitę jis man skambino pasakyt, kad negalės dalyvaut konferencijoj.</i></p> <p>2.2. [noun_acc+PRIMINTI_ptcp.act.prs] [Mod] <i>Įrodyta, kad šokoladas pakelia nuotaiką, nes didina medžiagos, sukeliančios išimylėjimą primenančią būseną, kiekį smegenyse.</i></p>	<p><i>įrengtas; įsikūręs; vadinamas(is); praėjęs, praeitas; rengiamas; nurodytas; vartojęs; virtas, verdantis; gimęs; patiekiamas, pateiktas; pastatytas; patyręs; lankomas, lankomiausias, lankytinas; paruoštas; keptas; saugomas; auginamas, auginantis; atvykęs; atliktas; likęs; miręs; supjaustytas; sudedamoji; siūlomas; (vos) pastebimas; išlikęs; spaustas; priimtas; geriamas(is); kuriamas; sėdimoji; keičiantis; (vaikų) keliamas; (garbingo amžiaus) sulaukęs; primenantis; augantis; bandomasis; gautas; (gerai) pažįstamas; kalbantis; matomas; išgėręs; dirbantis; įsigytas; atvažiuojantis; mokantis; laukiamas; pamirštas</i></p>
predikatinė	<p>a) tarinio dalis:</p> <p>3.2. [Sub] [Adv] [Pred+VERTINTI_ptcp.pass] <i>Ispanijoje labai vertinamas avių pienas.</i></p> <p>1.3. [Pred+PATARTI_ptcp.nec.n PATARTI_ptcp.pass] [Obj_inf] <i>Rytą patartina tepti odą drėkinamuoju kremu. {Juodųjų serbentų} uogas patariama valgyti šviežias.</i></p> <p>1.6. [Obj] [Pred+PRADĖTI_ptcp.pass.pst.n+V] [Adv] <i>Lietuvos valstybės kariuomenė pradėta kurti 1918 m.</i></p> <p>b) su prijungiamuoju sakiniu:</p> <p>1.3. [Pred+PLANUOTI_ptcp], kad <i>Planuojama, kad kitąmet kultūros ir meno darbuotojų atlyginimams reikės per 7 mln. eurų.</i></p>	<p><i>papildomas, -a; įrengtas; įsikūręs; vadinamas; rengiamas; nurodyta; skirtas; vartojamas; verdamas; gimęs; pateikiamas; pateiktas; nustatytas; pastatytas; gaminamas; vertinamas; sudarytas; atidarymas, atidarytas; paruoštas; patartina, patariama; saugomas; auginamas; dedamas, -a; atliktas; privaloma; siūloma; (geriau) pastebimas; spaudžiamas; rodomas; statomas; renkamos; priimtas; valgomi; pakviestas; keičiamas; keliamas; pradėta; parduodamas; rastas, randamas; matomas; sudarytas; mylimas; padarytas; atleistas</i></p> <p><i>planuojama, kad...; pastebėta, kad...; (pranešime žiniasklaidai) rašoma, kad...; primenama, kad...; tikima, kad...; kalbama, kad...; teigiama, kad...; kaip teigiama, ...; sakoma, kad...; tikimasi, kad...</i></p>
aplinkybinė	<p>1.3. [prieš NAUDOTI_psd Obj_acc] [Pred] <i>Prieš naudodami plaukų džiovintuvą, išsiplaukite galvą šampūnu ir ištepkite plaukus kondicionieriumi.</i></p>	<p><i>prieš naudodami; prieš pradėdami; prieš eidamas</i></p>

3.4. Neasmenuojamųjų formų sąsajos su veiksmažodžių reikšmėmis

Kaip jau minėta 3.2. poskyryje, tie veiksmažodžiai, kuriuos vartojant neasmenuojamosios formos užima reikšmingą dalį, vartojami ne visomis formomis – paprastai dažnumu išsiskiria viena ar dvi neasmenuojamosios formos. Kitaip sakant, svarbu žinoti, kokios neasmenuojamosios formos kokiems veiksmažodžiams yra svarbios. Todėl tolesniuose šio skyriaus poskyriuose, remiantis 2 priedo duomenimis, bus aptariamos konkrečios neasmenuojamosios formos.

3.4.1. Veikiamosios rūšies dalyviai

Veikiamosios rūšies esamojo ir būtojo kartinio laiko dalyvių grupės yra panašios. Ir esamojo, ir būtojo kartinio laiko dalyvių formas dažniausiai turi veiksmažodžiai, kurie nurodo gyvo veikėjo atliekamą aktyvų veiksmą. *Praktinėje gramatikoje* (Ramonienė, Pribušauskaitė 2003: 61) nurodoma, kad veikia- mieji dalyviai reiškia daikto ypatybę, kylančią iš jo paties veiksmo, paties veikėjo atliekamą veiksmą arba patiriamą būseną. Tačiau esamojo laiko dalyvių grupėje yra nemažai ir negyviems objektams būdingo savaiminio veiksmo veiksmažodžių: *VERDANTIS*⁷, *kylantis*, *AUGANTIS* (2), *vykstantis*, *atsirandantis*, *prasidedantis*, *reiškiantis*, *tinkantis*, *tenkantis*, *atrodantis*. Būtojo kartinio laiko dalyvių grupėje tokių veiksmažodžių vos keli, ir jie pavartoti bevarde gimine: *tekę*, *atsitikę*, *pavykę*. Tokie duomenys taip pat patvirtina gramatikų informaciją (plg. Ramonienė, Pribušauskaitė 2003: 61; Judžen- tis 2012), kad veikiamosios rūšies dalyviai daromi iš tranzityvinių ir intranzityvinių veiksmažodžių: *skaitantis žmogus*, *augantis medis*.

Iš leksikono duomenų matyti, kad dažnų veiksmažodžių dalyvių formos nėra dažnos ir retai kada įeina į vartosenos modelius (žr. 2 priedą), bet jeigu įeina, tai paprastai modelyje žymi atributą (žr. 1.3. ĮSIKURTI modelį⁸), rečiau įeina į predikatinį modelį (žr. 1.4. ĮSIKURTI modelį).

1.3. [ant noun_gen|noun_loc+ĮSIKURTI_ptcp.act.pst] [Mod]

Aplankysime ir ant Lėno ežero kranto įsikūrusį prezidentui A. Smetonai dovanotą dvarą ir parką.

1.4. [Adv_loc][[Adv]][šalia Adv_gen] [Adv_ins] [Pred+ĮSIKURTI_ptcp.act.pst] [Sub]

Ši užėiga įsikūrusi Talino rotušėje.

Atributo funkciją atliekanti dalyvinė forma gali būti vartojama viena (1.2. AUGTI modelis) arba gali būti sudėtinio atributo dalis (2.2. AUGTI modelis, taip pat 5.1. SULAUKTI modelis):

1.2. [noun_loc+AUGTI_ptcp.act] [Mod]

Miškuose ir krūmynuose augantys agrastai paprastai menkai dera...

2.2. [AUGTI_ptcp.act] [Mod]

Optimistiškai investuotojus į NT turėtų nuteikti ir nuolat augantis turistų skaičius.

5.1. [noun_gen+SULAUKTI_ptcp.act.pst] [Mod]

...garbingo amžiaus sulaukusiam jubiliatui patartina įteikti rašytinius sveikinimus, atvirukus su palinkėjimais.

Kaip jau rašyta, dalyvių formos gali būti būdingos skirtingoms to paties žodžio reikšmėms (plg. *augti* pavyzdį) arba gali būti susijusios tik su viena konkrečia reikšme, pavyzdžiui, *kilti* atvejis, kur antrosios reikšmės „gimti tam tikroje vietovėje“ raiška – sudėtinis vardažodinis predikatas su dalyviu:

2.2. [Sub] [Pred+KILTI_ptcp.act] [iš Adv_gen]

Pirmosios knygos autorius buvo kilęs iš žemaičių tarmės ploto, todėl rašė žemaitiškai.

Būtojo kartinio laiko dalyviai *tekę*, *atsitikę*, *pavykę* neįeina į modelius, o ir jų dažnumas mokomajame tekstyne labai mažas (1–5 pavartojimo atvejai), bet šių reikšmių veiksmažodžiams didesniame

⁷ Jei veiksmažodis parašytas didžiosiomis raidėmis, tai reiškia, kad ši forma įeina į vartosenos modelį. Prie kai kurių tokių žodžių skliaustuose nurodytas skaičius reiškia, į kelis vartosenos modelius ši forma įeina. Jei šalia nenurodyti skliaustai su skaičiumi, vadinasi, tokia aptariama forma įeina į vieną vartosenos modelį.

⁸ Vartosenos modelių numeracija ir pateikimo principas išlaikytas kaip leksikone. Tiek leksikone, tiek straipsnyje aptariami veiksmažodžiai, įeinantys į modelį, rašomi didžiosiomis raidėmis. Laužtiniai skliaustai modelyje skirti modelio dėmenims atskirti, o statmenas brūkšnyš rašomas tarp tą pačią funkciją žyminčių dviejų variantų. Plačiau žr. <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/leksikonas/> (Apie paiešką / Apie leksikono paiešką plačiau).

tekstyne būtų nustatytas vartosenos modelis. Pavyzdžiui, *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (toliau – DLKT) susidarę konkrečios formos *tekę* konkordansą, publicistikos dalyje randame 713 atvejų, kur ši dalyvio forma įeina į junginius: [man / mums / jums] **yra tekę** [bendratis], plg. *man yra tekę kalbėti / skaityti / girdėti*⁹:

s 18, bet dabar yra pats šalčiausias metas, kokį man yra **tekę** patirti. Taigi, nauja patirtis. Kokią atmosferą ir nuota aletų plovimas dantų šepetukais, mušimas ir panašiai. Yra **tekę** girdėti, kad panašių dalykų šiandien pasitaiko ir lietuvių a. Pas mus, Tarptautiniame teologijos institute, man yra **tekę** kalbėti su viena studente iš Bombėjaus, Indijos. Ji gyvena. Ar anksčiau jums teko viešai skaityti eilėraščius? Yra **tekę** skaityti tiek, kiek tai buvo susiję su studijomis. Iš pra- - kur? Gal Lietuvoje? Bet juk ten jau būta, į ją jau yra **tekę** grįžti ne kartą, tik labai dažnai apima liūdnas jausmas, iniai, užmiršę savigarbą, skubiai aiškinasi? Ar jums yra **tekę** kada nors girdėti, kad Teisės ir teisėtvarkos komitetas, litiškai itin įtemptoje aplinkoje. Kiekvienas, kuriam yra **tekę** dalyvauti įstatymų leidimo procese, žino, kad nedideli la nijoje ar Prancūzijoje. Kadaisė, prieš daugelį metų, yra **tekę** vakarieniauti kartu su dideliu prancūzų socialdemokratų rinių piruetų. Štai labai pamokamą istoriją man pačiam yra **tekę** girdėti toje pačioje Prezidentūroje. Istoriją apie tai, j i nusakoma kaip itin miela, jauki ir graži šalis. Man yra **tekę** bendrauti su savo studentais iš Kosovo, Albanijos, Bosnij

Greičiausia panašiuose junginiuose yra vartojami ir kiti du dalyviai *atsitikę* ir *pavykę*. Taigi šios būtojo kartinio laiko dalyvių formos gali būti labai naudingos mokant ne tik pačių dalyvių gramatikos, bet ir šių reikšmių veiksmažodžių vartosenos ypatybių, prie kurių, atlikus visą šios formos konkordanso tyrimą, dar būtų galima pridėti ir polinkį vartoti šią konstrukciją bendraujant formalesne (bendrine kalba), o ne mažiau formaliu lietuvių kalbos variantu (tada tiesiog sakytume *jau bendravau, jau skaičiau apie tai*, o ne: *man yra tekę bendrauti; man yra tekę skaityti*).

3.4.2. Neveikiamosios rūšies dalyviai

Tarp visų tirtų veiksmažodžių daugiau yra tokių, kuriems būdingesnės neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių formos. Būtojo laiko dalyvių formų turinčių veiksmažodžių rasta mažiau. Šios rūšies esamojo laiko dalyviai gali būti vienintelė neasmenuojamoji forma tarp visų veiksmažodžio formų (pvz.: *papildomas, patiekiamas, siūlomas*), tada ji dažna, vartojama įvairiais linksniais, giminėmis, skaičiais (plg. *papildyti* dažnumas – 114 atvejų) ir įeina į ne vieną modelį:

papildoma VERB.PTCP.PRS.SG.F.PASS.NOM (31)
papildomos VERB.PTCP.PRS.PL.F.PASS.NOM (13)
papildomas VERB.PTCP.PRS.SG.M.PASS.NOM (12)

Pavyzdžiui, veiksmažodžio *siūlyti* (dažnis 152) neveikiamosios dalyvio forma *siūloma* (dažnis 21) įeina į du vartosenos modelius:

1.2. [Pred+SIŪLYTI_ptcp] [Obj_inf]

Į namus paprastų pietų siūloma kviesti 14–15 val., iškilmingų – 18–20 val.

1.3. [SIŪLYTI_ptcp] [Mod]

Valakupių dviračių maršrutas skirtas ramiai ir maloniai išvykai į gamtą. Siūlomo maršruto ilgis – 16,4 km.

Neveikiamosios rūšies formos į vartosenos modelius įeina dažniau negu veikiamosios rūšies dalyvių formos (žr. 2 priedą), nes, kaip jau minėta, jų leksikone yra daugiau. Iš 100 neveikiamosios rūšies esamojo laiko formų į modelius (kartais ir į kelis) įeina pusė dalyvių formų. Iš 62 neveikiamosios rūšies būtojo laiko formų į modelius taip pat įeina pusė dalyvių formų.

⁹ Čia ir toliau pateiktos neredaguoti konkordanso fragmentai iš DLKT, žr. <http://corpus.vdu.lt/lt/>.

Pagal modeliuose atliekamą funkciją neveikiamosios rūšies dalyviai arba žymi atributą (žr. 1.1. PARDUOTI modelį), arba yra predikato dalis (žr. 1.3. PARDUOTI modelį):

1.1. [PARDUOTI_ptcp.pass] [Mod]

*...numatyta, kad iki 2025 m. Lietuvoje įregistruoti nauji elektromobiliai sudarytų 10 proc. visų per metus **parduodamų** naujų automobilių*

1.3. [Sub] [Pred+PARDUOTI_ptcp.pass] [Adv]

*Laidas, lemputės lizdas ir gaubtelis prie lubų **parduodami** atskirai.*

Sintaksinių funkcijų lentelėje (žr. 1 lent.) matyti, kurių veiksmažodžių neveikiamosios rūšies formos atlieka atributo funkciją: *vašinamas(is); rengiamas; patiekiamas, lankomas, saugomas; sudedamoji; siūlomas; (vos) pastebimas; priimtas; geriamas(is); kuriamas; sėdimoji; bandomasis; (gerai) pažįstamas; matomas; laukiamas*. Tai veiksmažodžiai, kurių vartoseną linksta į

a) būdvardiškąją¹⁰, pavyzdžiui, 1.2. GYVENTI modelis:

1.2. [GYVENTI_ptcp][Mod]

*Galiu priimti gyventi pas save arba keisti **gyvenamąjį** plotą.*

b) įvardiškąją (ją kartais dar pabrėžia ir įvardžiutinė forma, plg. 1.4. VADINTI modelis):

1.4. [VADINTI_ptcp.pass.def] [Mod]

*Iki šiol išlikę **vašinamosios** Panemunės pilys ir piliakalniai – Panemunės, Raudonės, Veliuonos, Seredžiaus, Raudondvario.*

Tarp neveikiamosios rūšies dalyvių esamojo laiko formų neretai pasitaiko ir bevardės giminės formų, kurios aiškiai siejasi su panašios reikšmės veiksmažodžiais, plg.: *PATARIAMA, PLANUOJAMA, TIKIMA, ketinama, TEIGIAMA, pranešama, pasakojama, manoma, elgiamasi, laikomasi, paaiškinama, palaukiama. Praktinėje gramatikoje* (Ramonienė, Pribušauskaitė 2003: 63) minima, kad neveikiamieji dalyviai, padaryti iš tranzityvinių veiksmažodžių, paprastai turi visas tris giminės formas, o iš intranzityvinių – paprastai vartojamos tik bevardės giminės formos.

Didžioji dalis šių veiksmažodžių vartojama modeliuose su prijungiamuoju sakiniu (žr. 1 lent.): *planuojama, kad...; pastebėta, kad...; (pranešime žiniasklaidai) rašoma, kad...; primenama, kad...; tikima, kad...; kalbama, kad...; teigiama, kad...; kaip teigiama, ...; sakoma, kad...; tikimasi, kad...* Atrasta, kad panašių reikšmių veiksmažodžiai ar netgi tie patys veiksmažodžiai yra vartojami ir būtojo laiko dalyvio forma: *TIKĖTA, NUSPREĖSTA, pranešta, tikėtasi, manyta, pasakyta, džiaugtasi* (tiesa, labai nedaug jų įeina į modelius, reikėtų juos tirti didesniame tekстыne).

1.4. [Pred+PRIMINTI_ptcp.pass.prs.n], kad

Primenama, kad bet kokios tarnybos specialistai dėvi specialią aprangą ir turi darbo pažymėjimus.

1.5. [apie Obj_acc] [Pred+SAKYTI_ptcp.pass.prs.n], kad

Sakoma, kad norint pažinti šalį ir jos žmones, pirmiausiai reikia apsilankyti turguje.

1.4. [kaip] [Pred+TEIGTI_ptcp.pass.prs] [Obj_loc]

*Šie projektai buvo parengti siekiant pagerinti prastėjančią šalies infrastruktūrą, dėl kurios, kaip **teigiama**, smunka Didžiosios Britanijos ekonomikos našumas.*

Modeliai, kuriuose vartojami tokie neveikiamosios rūšies dalyviai, mažai varijuoja, o jų priklausymas

¹⁰ Kai kurios neveikiamosios rūšies formos leksikone yra iškeltos į antraštiną kaip būdvardžiai, pavyzdžiui, *papildomas, privalomas* arba galėtų būti iškeltos, pavyzdžiui, *bandomasis*. Dalis veikiamosios rūšies subūdvardėjusių dalyvių (pvz., *ištekėjusi, vedęs, išsiskyręs*) taip pat buvo iškelti į leksikono antraštiną ir pažymėti kaip būdvardžiai.

žanru gali būti nusakytas kaip informaciniai tekstai. Neveikiamosios rūšies dalyvių vartosenai mokytis ir iliustruoti galėtų būti tinkami ir viešieji užrašai (*Stovėti draudžiama. Šunis vedžioti ir maudyti draudžiama. Pašaliniamis eiti draudžiama.*).

Kitos neveikiamosios rūšies dalyvių esamojo laiko bevardės formos vartojamos modeliuose, kuriuose žymi kelianario predikato dalį (1.3. PAPILDYTI modelis ir 1.3. PRIVALĖTI modelis):

1.3. [Pred+PAPILDYTI_ptcp.pass] [Obj_gen]

Prekių papildoma kasdien.

1.3. [Pred+PRIVALĖTI_ptcp.n+V_inf] [Obj_acc]

Filtrą privaloma išvalyti kiekvieną kartą, kai tik jis užsikemša, arba kas 3 mėnesius.

Iš veiksmažodžių, įeinančių į modelius, atliekamų sintaksinių funkcijų matyti, kad neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyviai dažnai vartojami tiek kaip atributai, pavyzdžiui, 1.2. ATLIKTI modelis, tiek kaip predikato dalys, pavyzdžiui, 1.3. ATLIKTI modelis (taip pat žr. 1 lentelę):

1.2. [Sub] [Pred+ATLIKTI_ptcp.pass]

Šis bandymas buvo atliktas po trijų balistinių raketų paleidimų liepos 19 dieną...

1.3. [ATLIKTI_ptcp.pass] [Mod]

Gal išlošite loterijoje, o gal būsite tinkamai įvertintas ir sulauksite piniginio atlygio už atliktus darbus.

3.4.3. Reikiamybės dalyviai

Šių dalyvių rasta tik trijų veiksmažodžių (*lankyti, patarti, pasakyti*) vartosenoje: LANKYTI, PATARTI ir PASAKYTI. Net ir pagal didesnio tekstyno (plg. morfologiškai anotuoto MATo) duomenis, tai yra reta forma¹¹, todėl nestebina nedidelis reikiamybės dalyvių skaičius mokomajame tekстыne. Tačiau tai rodo stiprų ryšį tarp šios formos ir konkrečių veiksmažodžių. Pavyzdžiui, tarp veiksmažodžio *lankyti* neasmenuojamųjų formų yra tik dvi: *lankomas* (vartojama ir daugiau linksnių) ir *lankytinas* (vartojama ir daugiau linksnių). Reikiamybės dalyvio forma vartojama tik modelyje, kuri žymi atributą (1.2. LANKYTI modelis). Manytina, kad šią būdvardiškai vartojamą formą būtų verta pateikti antraštyne kaip būdvardį, įsiminti mokant(is) kelionių žodyno.

1.2. [LANKYTI_ptcp.pass.prs]||[LANKYTI_ptcp.nec] [Mod]

Vaikštinėjant šiame parke galima išvysti, kaip susilieja Nemuno ir Neris upės, čia gausu lankytinų vietų...

Kai kurių dažnų veiksmažodžių polinkis į vartoseną reikiamybės dalyvio forma rastas ir „Dažninio rašytinės lietuvių kalbos žodyno“ (Utka 2009) medžiagoje: pavyzdžiui, neigiamojo veiksmažodžio *nepavydėti* dažnumas – vos 9 atvejai, tačiau, peržiūrėjus jo kaitybines formas, matyti, kad dominuoja reikiamybės dalyvių formos: *nepavydėtina* (4), *nepavydėtinas* (2), *nepavydime* (1), *nepavydėjo* (1), *nepavydėtų* (1). Šie duomenys rodo, kad forma su neiginiu aiškiai linksta į būdvardinę vartoseną, taigi verta įsidėmėti arba atkreipti dėmesį būtent į formą *nepavydėtinas*, -a.

Tarp veiksmažodžio *patarti* neasmenuojamųjų formų taip pat yra tik dvi: esamojo laiko ir reikiamybės – *patariama* ir *patartina*, jos abi įeina į vieną modelį:

1.3. [Pred+PATARTI_ptcp.nec.n|PATARTI_ptcp.pass] [Obj_inf]

Rytą patartina tepti odą drėkinamuoju kremu.

{Juodųjų serbentų} uogose daug vitaminų, todėl jas patariama valgyti šviežias organizmui stiprinti.

¹¹ Suskaičiavus skirtingų stilių (mokslinio, grožinio, publicistinio, administracinio) tekstuose pavartotus dalyvius, nustatyta, kad reikiamybės dalyviai sudaro tik 0,42–1,25 proc. nuo visų dalyvių (Brinkutė 2018: 69).

Atlikus formos *pasakytina* paiešką DLKT publicistikos dalyje (iš mokomojo tekstyno duomenų joks vartosenos modelis su šiuo žodžiu nesudarytas), gauta 518 pavartojimo atvejų:

ms, perversmams, stichinėms nelaimėms ir pan. Ypač tai **pasakytina** apie tuos atvejus, kai tokio pobūdžio pakitimai išvirst draudžiami verslo santykiai su juo ar su jo šeima. Tai **pasakytina** ir apie namo išnuomojimą ar pardavimą. Jugoslavijos žin ko jokios kritikos, - sakė D. Karčiauskas. - Tas pats **pasakytina** ir apie lengvuosius automobilius. Mieste, kuriame gyve lūs ir gilūs, - sako daktaras Keilas. - Beje, tas pat **pasakytina** ir apie Šekspyro gamtos, muzikos aprašymus, apie jo fi, terminologijos praktikoje sunkiai įgyvendinamas. Tai **pasakytina** apie daugelį kalbų. Pradiniame mokslo sričių terminijos igali ir įsitvirtina iš kelių sinonimų ar variantų. Tai **pasakytina** ir apie standartizuotos terminijos kūrimosi procesą. Da . . .) arba bent jau sukelti įvairių minčių. Panašiai **pasakytina** ir apie švietimą. Mokslininkų teorijos ar valdininkų in nemaža žvejų dienas ir naktis atiduoda žūklei. Tai ypač **pasakytina** apie meškeriojus, tykančius karpį: įsirengę stovykl epistemines sociologijos ribas (beje, lygiai tas pats **pasakytina** apie visus didžiuosius sociologus: į sociologiją ateina

Matyti, kad ši forma taip pat yra ilgesnio junginio dalis: *tas pats / tai pasakytina [ir] apie...* Tačiau, atsižvelgiant į mokinių poreikius, reikalingesnė išmokti forma vis dėlto būtų *patartina*, nes vartojama instrukcijose, reklamos, taigi informaciniuose žanruose, kurie mokantis kalbos yra svarbesni nei forma *pasakytina*, kuri būdingesnė formalesniam stiliui.

3.4.4. Pusedalyviai

Palyginti daug veiksmažodžių (apie 70 iš 200) turi pusedalyvių formų; matyti, kad tokios formos būdingesnės aktyvų veiksmą reiškiantiems veiksmažodžiams. Tiesa, tai nėra dažnos formos (manytina, dėl mažo tekstyno ir dėl to, kad pusedalyviai ir šiaip nėra dažna forma). Į modelius įeina tik trys pusedalyviai: *naudodamas, pradėdami, eidamas*. Iš sintaksinių funkcijų modeliuose (žr. 1 lent.) matyti, kad mokomajame tekстыne pusedalyvių formų modeliai – tai modeliai, žymintys laiko aplinkybes:

1.3. [prieš NAUDOTI_psd Obj_acc] [Pred]

Prieš naudodami plaukų džiovintuvą, išsiplaukite galvą šampūnu ir iššepkite plaukus kondicionieriumi.

Šiuose modeliuose vartojamą pusedalyvio formą galima sieti su instrukcijų žanru.

Remiantis informacija gramatiniuose darbuose, galima teigti, kad pusedalyviais gali būti reiškiamas ne tik laikas, bet ir būdas, priežastis, sąlyga, nuolaida (Ramonienė, Pribušauskaitė 2003: 65), ir 2 priede nurodytos pusedalyvių formos greičiausiai žymi bent keletą šių funkcijų. Tačiau leksikono modeliuose su tirtais veiksmažodžiais buvo nustatyta tik laiko funkcija (kaip 1.3. NAUDOTI modelyje).

3.4.5. Padalyviai

Kaip ir pusedalyvių atveju, padalyviais gali būti reiškiamas laikas, būdas, priežastis, sąlyga, nuolaida (Ramonienė, Pribušauskaitė 2003: 66). Nors padalyvių formų 2 priede pateikta nemažai, į modelius šių formų beveik neįtraukta, todėl sunku kalbėti apie jų sintaksines funkcijas (tiesa, jas galima nustatyti mokomajame tekстыne). Padalyvių formų (esamojo ir būtojo kartinio laikų) yra panašiai tiek, kiek ir pusedalyvių, bet tik viena iš padalyvių formų įtraukta į modelį:

2.7. [KALBĖTI_pad apie Obj_acc], [Pred]

Kalbant apie būstą, norėtuși priminti vieną seną tiesą – namai dažniausiai rodo šeiminių charakterį.

Matyt, padalyviai, kaip ir anksčiau aptarti pusedalyviai, retai pavartoti dėl mokomojo tekstyno tekstų morfologinių ypatybių, tokių neasmenuojamųjų formų tokio tipo tekстыne tiesiog dar nedaug, todėl nenustatoma ir jų vartosenos modelių. Kita vertus, kai kurių padalyvių dažnumą lemia tai, kad jie įeina

į pastoviuosius žodžių junginius, plg. forma *pasakius*: *kaip čia pasakius, tiksliau pasakius, atvirai pasakius*. Taigi kai kurių veiksmažodžių neasmenuojamųjų formų mokymo strategija gali būti pastoviųjų žodžių junginių, kuriuose jos vartojamos, mokymas.

Išvados

Šio tyrimo atsiradimą lėmė ankstesni lietuvių kalbos morfologijos mokymosi tyrimai: jie, nors ir ne-gausūs, atskleidžia, kad turtinga lietuvių kalbos kaityba yra iššūkis negimtakalbiams, o tekstynų duo-menys, kaip ir kitų morfologiškai turtingų kalbų atveju, gali padėti mokant kaitybos. Duomenys iš tekstynų skatina labiau remtis vartoseną, o ji rodo, kad veiksmažodžiams nėra aktuali visų potencia-lių asmenuojamųjų ir neasmenuojamųjų formų įvairovė. Todėl, mokant(is) leksikos, svarbu mokyti(s) konkretaus žodžio vartosenai svarbių formų – dažnų formų, o, mokant(is) gramatinių formų, svarbu jas susieti su reikalinga leksika.

Ištyrus 200 dažnų lietuvių kalbos veiksmažodžių, aprašytų leksikone, jie suskirstyti į tris grupes pagal neasmenuojamųjų formų skaičių: pirmoji grupė, kuriems neasmenuojamosios formos itin būdingos (sudaro daugiau negu 50 proc. visų veiksmažodžio formų), yra mažiausia (11 veiksmažodžių); antroji grupė, kur tokios formos užima nuo 10 iki 50 proc., palyginti didelė (apima 117 skirtingų veiksmažo-džių). Trečiajai veiksmažodžių grupei, kurioje neasmenuojamosios formos sudaro mažiau nei 10 proc., priskirti 69 žodžiai. Nustatyta, kad nėra taip, kad kuo dažnesnis veiksmažodis, tuo didesnę dalį jo vartosenoje sudaro neasmenuojamosios formos. Veiksmažodis gali būti retai pavartotas, bet jeigu jo vartosenai svarbi kuri nors neasmenuojamoji forma, tai ir išryškės.

Pirmojoje grupėje beveik visi veiksmažodžiai yra tokie, kuriuos vartojant neasmenuojamųjų formų dažnumą lemia tik viena ar dvi dažnai vartojamos neasmenuojamosios formos (pvz., neveikiamosios rūšies dalyvis). Antrosios grupės veiksmažodžių vartosenoje rasta palyginti daug neasmenuojamųjų formų (kelios dalyvių formos, pusdalyviai), bet, palyginti su visomis veiksmažodžio formomis, ši neasmenuojamųjų formų įvairovė yra ne tokia reikšminga. Net jeigu neasmenuojamųjų formų yra kelios, kuri nors viena ar dvi neasmenuojamosios formos yra dažnesnės ir įeina į modelius. Vadinasi, jei tam tikriems veiksmažodžiams neasmenuojamosios formos yra svarbios, tai svarbu žinoti ir kokios tai for-mos – dalyviai (svarbi ir jų rūšis bei laikas), pusdalyviai ar padalyviai.

Tiriant neasmenuojamųjų formų sąsajas su vartosenos modeliais, buvo įtraukti visų trijų grupių veiksmažodžiai ir nustatyta, kurios neasmenuojamosios formos vartosenos modeliuose žymi atributo (vei-kiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyviai), sudėtinio predikato (daugiausia neveikiamosios rūšies dalyviai), aplinkybių funkcijas (pusdalyviai, retai padalyviai). Ištyrus neasmenuojamųjų formų sąsajas su veiksmažodžių reikšmėmis, matyti, kad svarbu turėti informacijos apie konkrečią leksiką, kuriai būdingos tam tikros neasmenuojamosios formos (tam parengtas ir 2 straipsnio priedas). Tarkim, bevar-dės giminės formos būdingos panašios reikšmės veiksmažodžiams *patarti*, *teigti*, *pranešti*, *pasakoti*, *paaiškinti*, kurių formos įeina į vartosenos modelius su šalutiniu sakiniu su *kad*, plg.: *pastebėta, kad...*; (*pranešime žiniasklaidai*) *rašoma, kad...*; *priminama, kad...*; *kalbama, kad...*; *teigiama, kad...*; *sako-ma, kad...* Kai kurie vartosenos modeliai gali turėti sąsajų su žanru, skirtingu kalbos formalumo lygiu, taigi gramatinių formų mokymą patogiau sieti ir su diskurso kompetencijos lavinimu.

Iš lietuvių kalbos kaip svetimiosios mokymo praktikos žinoma, kad mokytojai žemesniuose lygiuose pristato, pavyzdžiui, neveikiamosios rūšies dalyvius tiesiog kaip savarankiškus žodžius (*draudžiama, neleidžiama*) arba moko tam tikrų frazių su neasmenuojamosiomis formomis (pvz., mokantis apie sveikatą pristatoma frazė *pacientai į kabinetą kviečiami*). Taigi pirmiausia neasmenuojamųjų formų

mokoma aptariant leksiką, o ne gramatiką. Tikimasi, kad, turėdami daugiau informacijos, kokiems dažniems veiksmažodžiams yra būdingos neasmenuojamosios formos, mokytojai galės papildyti ir leksikos, ir gramatikos mokymą.

Mokant leksikos, svarbu, kad mokinys dažnai susidurtų su tais žodžiais ar žodžių junginiais, kurių turi išmokyti (Schmitt, Schmitt 2020: 171–174). Mokinys turi žodį vartoti, matyti skaitomuose tekstuose ir pan., todėl svarbu, kad jam iš karto būtų žinoma, kokiomis formomis konkretų žodį galima pamatyti vartojant, tai padės jam įsiminti būtent dažnas, vadinasi, ir reikalingas žodžio formas, taigi įsidėmėti ir patį žodį. Kartais forma svarbi ir dėl to, kad skiria daugiareikšmio žodžio reikšmes. Vis dėlto kalbos mokymosi tyrėjai įspėja, kad jeigu žinios apie gramatines formas panaudojamos leksikai skirtose pratybose, tai turi būti daroma tikslingai, nes mokiniai negali visko aprėpti. Ir jeigu jie susikoncentruos į žodžio reikšmės mokymąsi, tai neskirs dėmesio žodžio formai (Barcroft 2002, cit. iš Schmitt, Schmitt 2020: 170).

Tinkamos leksikos vartojimas taip pat svarbus gramatikai mokyti. Tiesa, jau ir dabar komunikacinio mokymo gairėse komunikacinė intencija (ko mokomasi, kokia tema) yra paskata mokytis tam tikros leksikos ir gramatikos (Pribušauskaitė et al. 2022: 52). Pavyzdžiui, norėdami papasakoti apie šeimą, mokiniai mokosi žodžių apie šeimą, o iš gramatikos – II veiksmažodžių asmenuotės asmenų galūnes, daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos galininko linksnių galūnes ir pan. Taigi tikėtina, kad, turėdami informacijos, kokiems veiksmažodžiams ir kokios neasmenuojamosios formos būdingesnės, mokytojai galės tikslingiau integruoti šiuos žodžius (tiksliau, šiuos žodžius neasmenuojamosiomis formomis) mokydami konkrečių temų, parinkdami juos konkrečioms komunikacinėms intencijoms, atskleisdami žanro ypatybes rašymo užduotyse ir pan. Duomenų iš vartosenos (t. y. tekstynų) mokytojai ir mokiniai gali rasti ne tik mokomajame ar kituose lietuvių kalbos tekstynuose, bet ir šiame straipsnyje aprašytame leksikone, taip pat anksčiau morfologiškai anotuoto tekstyno pagrindu parengtame „Dažniniame rašytinės lietuvių kalbos žodyne“ (Utka 2009).

Duomenų šaltiniai

- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* (sud. Utka, A., E. Rimkutė, J. Kovalevskaitė, A. Bielinskienė, M. Petkevičius, R. Petrauskaitė, J. Mikelionienė). 2017. <http://corpus.vdu.lt/lt/>.
- Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas* (sud. Kovalevskaitė, J., A. Bielinskienė, L. Boizou, L. Jancaitė, E. Rimkutė). 2021. <https://doi.org/10.7220/kalbu.vdu.lt.leksikonas>.
- Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas* (sud. Rimkutė, E., L. Kamandulytė-Merfeldienė, G. Aleksandravičiūtė, L. Anglickienė, G. Barkauskaitė, A. Bielinskienė, L. Boizou, G. Grigonytė, J. Kovalevskaitė, G. Virbickienė). 2022. <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/mokomasis-tekstynas/>.

Literatūros sąrašas

- Biber D., R. Reppen. 2002. What does frequency have to do with grammar teaching? *Studies in Second Language Acquisition* 24 (2), 199–208.
- Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*. 2008. Vilnius. <http://www.vertinimas.uki.vu.lt/UserFiles/File/maketas.pdf> (žiūrėta 2022-11-22).
- Boizou, L., J. Kovalevskaitė, E. Rimkutė. 2020. Lithuanian Pedagogic Corpus: Correlations between Linguistic Features and Text Complexity. Proceedings of the 9th International Conference Baltic HLT 2020. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 328. Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 233–240.
- Brinkutė, R. 2018. *Gramatinių kategorijų pasiskirstymas morfologiškai anotuotame lietuvių kalbos tekстыne*. Magistro darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Bružaitė-Liseckienė, J. 2020. Vartosenos dažnumo įtaka lietuvių kalbos objekto raiškos taisyklumui: rusakalbių gimnazistų atvejis. *Kalbų studijos* 36, 97–116.

- Dabašinskienė, I. 2009. Šnekamosios lietuvių kalbos morfologinės ypatybės. *Acta Linguistica Lithuanica* 60, 1–15.
- Dargis, R., I. Auzina, I. Kaija, K. Levane-Petrova, K. Pokratniece. 2022. Corpus Based Self-Assessment Platform for Latvian Language Learners. *Baltic Journal of Modern Computing* 10 (3), 392–401.
- Grabowski, L. 2007. *The National Russian Corpus as a teaching tool – general observations and case studies from the perspective of Russian language teaching in Poland*. <http://itug.prv.pl/9.html>.
- Grigonytė, G., J. Kovalevskaitė, E. Rimkutė. 2018. Linguistically-Motivated Automatic Classification of Lithuanian Texts for Didactic Purposes. Proceedings of the Eighth International Conference Baltic HLT 2018. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 307. Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 38–46.
- Judžentis, A. 2012. *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kovalevskaitė, J., L. Boizou, A. Bielinšienė, L. Jancaitė, E. Rimkutė. 2020a. The First Corpus-driven Lexical Database of Lithuanian as L2. Proceedings of the 9th International Conference Baltic HLT 2020. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 328. Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 245–252.
- Kovalevskaitė, J., E. Rimkutė. 2020b. Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas: naujas išteklius lietuvių kalbos besimokantiejiems. *Darnioji daugiakalbystė* 17, 201–233.
- Kovalevskaitė, J., E. Rimkutė. 2022a. Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas: nauja teksto pagrindu parengta leksinė bazė. *Darnioji daugiakalbystė* 22, 154–193.
- Kovalevskaitė, J., E. Rimkutė, J. Ruzaitė. 2022b. *Tekstynai ir jų išvestiniai produktai lietuvių kalbos mokymui(si) bei tyrimams*. Mokomoji priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Lietuvių kalbos mokinių tekstynas* (sud. Ruzaitė, J. S. Dereškevičiūtė, V. Kavaliauskaitė-Vilkinienė, E. Krivickaitė-Leišienė). 2021. <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/mokiniu-tekstynas/>.
- Pribušauskaitė, J., M. Ramonienė, V. Stumbrienė, L. Vilkienė. 2022. *Lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymas. Keletas metodikos klausimų*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M., J. Pribušauskaitė, L. Vilkienė. 2006. *Pusiaukelė*. Europos Taryba.
- Ramonienė, M., Pribušauskaitė, J. 2003. *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Baltos lankos.
- Ramonienė, M., J. Pribušauskaitė, L. Vilkienė. 2016a. *Slenkstis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Ramonienė, M., J. Pribušauskaitė, L. Vilkienė. 2016b. *Aukštuma*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Savickienė, I. 2005. Linksnų vartojimo dažnumas ir daiktavardžio reikšmė. *Acta linguistica Lithuanica* 52, 59–65.
- Savickienė, I. 2006. Linksnio kategorijos įsisavinimas: lietuvių kalba kaip gimtoji ir svetimoji. *Kalbotyra* 56 (3), 122–129.
- Schmitt, N., D. Schmitt. 2020. *Vocabulary in Language Teaching*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sinclair, J. 2000. Lexical Grammar. *Darbai ir Dienos* 24, 191–201.
- Stumbrienė, V. 2016. *Lūžis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Utkā, A. 2009: *Dažniniis rašytinėis lietuvių kalbos žodynas: 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto teksto pagrindu*. Kaunas : Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. <http://hdl.handle.net/20.500.11821/12>.
- Vališová, P., K. Osolobě. 2012. Using data-driven method in teaching Czech as a foreign language. J. Thomas, A. Boulton (eds). *Input, Process and Product. Development in Teaching and Language Corpora*. Brno: Masaryk University Press, 183–194.
- Vilkaitė-Lozdienė, L., N. Schmitt. 2020. Frequency as a guide for vocabulary usefulness: High-, mid- and low-frequency words. S. Webb (ed.). *The Routledge Handbook of Vocabulary Studies*.

Straipsnis įteiktas 2022 m. lapkritį
Priimtas 2023 m. balandį

Priedai

1 priedas. Analizuotų veiksmažodžių sąrašas

Šiame priede pateikti visi 200 analizuotų veiksmažodžių iš *Mokomojo lietuvių kalbos vartosenos leksikono*. Pirmame lentelės stulpelyje nurodyta veiksmažodžio lema, antrame stulpelyje – dažnumas mokomajame tekстыne (analizuoti tie veiksmažodžiai, kurių dažnumas ne mažiau kaip 100 pavartojimo atvejų).

Veiksmažodis	Dažnumas tekстыne	Veiksmažodis	Dažnumas tekстыne	Veiksmažodis	Dažnumas tekстыne
gyventi	1294	mylėti	315	rodyti	205
eiti	1021	duoti	315	nueiti	202
sakyti	827	tikti	313	priklausyti	202
manyti	767	leisti_1	303	pirkti	201
dirbti	752	išeiti	299	parodyti	201
pasakyti	718	stovėti	289	praeiti	200
pradėti	688	baigti	281	pažiūrėti	198
kalbėti	595	tekti	281	siekti	198
atrodyti	551	tapti	279	pasirodyti	197
susipažinti	547	palikti	270	skaityti	193
daryti	523	virti	268	paimti	193
matyti	510	rašyti	261	jaustis	193
suprasti	509	atsakyti_1	261	kilti	193
laukti	504	parašyti	259	tapyti	193
padėti_1 ¹²	502	gerti	256	atleisti	192
gauti	493	atlikti	256	pastatyti	191
valgyti	472	stengtis	252	suteikti	189
imti	447	sėdėti	246	pasiekti	188
mėgti	433	prašyti	241	reikšti	187
patikti	427	girdėti	236	dėti	184
likti	422	atvykti	231	gimti	181
padaryti	411	pasirinkti	230	sužinoti	181
ieškoti	405	sukurti	228	pakeisti	180
pamatyti	403	bandyti	227	paklausyti	179
augti	399	kepti	222	klausyti	178
vykti	395	pasakoti	219	sudėti	175
rasti	380	prasadėti	218	atnešti	174
skirti	374	galvoti	217	mirti	173
važiuoti	372	laikyti_1	215	priimti	172
naudoti	343	tikėtis	214	rinktis_1	169
vadinti	338	keliauti	212	susitikti	169
veikti	321	kviesti	208	prisiminti	168
grįžti	316	atsirasti	208	dalyvauti	165

¹² Prie homonimų parašytas brūkšnyš ir skaičius. Tai rodo, kad leksikone yra mažiausiai du homonimai *padėti*.

Veiksmazodis	Dažnumas tekstyne	Veiksmazodis	Dažnumas tekstyne	Veiksmazodis	Dažnumas tekstyne
teigti	164	atvažiuoti	133	nusipirkti	116
sutikti_1	164	išgerti	133	dainuoti	116
pagalvoti	163	supjaustyti	133	nematyti	116
bėgti	161	klausti	132	spausti	115
saugoti	161	privalėti	132	papildyti	114
pateikti	159	pavykti	130	vartoti	114
keisti	155	laikytis_1	129	ketinti	114
rinkti	154	auginti	129	sudaryti_2	114
atsiprašyti	153	paskambinti	129	rengti_1	112
siūlyti	152	bijoti	129	pažinti	112
kurti_1	151	džiaugtis	129	pakviesti	110
gaminti	151	nurodyti	129	pasidaryti	110
palaukti	150	priminti	129	sukelti	109
išlikti	148	kelti	129	atsitikti	107
įsigyti	148	praleisti_1	128	skambinti	107
mokėti_2	148	įsikurti	128	nešti	107
nustatyti	147	tarti	127	pakilti	107
miegoti	146	sulaukti	127	kreiptis	107
nepamiršti	146	elgtis	127	paaiškinti	107
aplankyti	144	stebėti	127	įsivaizduoti	106
mokytis	142	atidaryti	125	nuspręsti	106
jausti	142	pakelti	125	šokti	105
nesuprasti	142	išgirsti	124	patarti	105
pranešti	142	pasiimti	123	patekti	104
mokėti_1	140	pamiršti	123	nupirkti	103
planuoti	140	sudaryti_1	123	pasistengti	103
studijuoti	139	bendrauti	122	vaikščioti	102
tikėti	138	surasti	122	lankyti	102
paruošti	138	patirti	122	atiduoti	102
statyti	136	vertinti	120	patiekti	102
sektis	134	derėti_1	119	liautis	102
parduoti	134	išvykti	118	mirtis	101
pasiūlyti	134	įrengti	117	papasakoti	101
pastebėti	134	kainuoti	116	prieiti	100

2 priedas. Analizuotų veiksmažodžių pasiskirstymas pagal neasmenuojamąsias formas

Šiame priede pateiktos straipsnyje analizuotų veiksmažodžių neasmenuojamosios formos (norint rasti kitas 2 priede pateiktų veiksmažodžių formas, reikia žiūrėti informaciją leksikone (ieškoti įvedus bendratį).

Jei neasmenuojamoji forma įeina į vartosenos modelį, ji užrašyta didžiosiomis raidėmis. Skliaustuose nurodytas modelių skaičius, jei jų daugiau negu vienas. Jei žodis vartojamas keliomis formomis (pvz., dalyviai vartojami vyriškąja ir moteriškąja gimine, vienaskaita ir daugiskaita, įvairiais linksniais), kaip pagrindinė pateikiama viena forma – tipiška lema. Dalyviams tai vyriškosios giminės vienaskaitos vardininkas, pusdalyviams – vyriškosios giminės vienaskaita. Jei žodis vartojamas tik viena forma (tai svarbu dalyviams ir pusdalyviams), tai ta konkreči forma ir nurodyta. Tais atvejais, kai forma gali būti suprantama dvejopai, pavyzdžiui, *manoma* – moteriškoji ir bevardė giminė, skliaustuose parašyta reikalinga giminė.

Neasmenuojamoji forma	Konkreči analizuotų veiksmažodžių forma
Veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai	atnešantis, atrodantis, atsirandantis, ATVAŽIUOJANTIS, atvykstantis, AUGANTIS (2), auginantis, bandantis, bijantis, dainuojantis, dalyvaujantis, darantis, derantis, DIRBANTIS, gyvenantis, grįžtantis, ieškantis, išeinantis, išvykstantis, jaučiantis, KEIČIANTIS, keliantis, keliaujantis, ketinantis, kylantis, laikantis, LAUKIANTIS, mėgstantis, miegantis, mylintis, MOKANTIS, nesuprantantis, nešantis, pasakojantis, pasidaręs, patinkantis, pažiūrėjusi, praleidžiantis, prasidedantis, prašantis, priimantis, PRIMENANTIS, reiškiantis, renkantis, sėdintis, siekiantis, stebintis, stovintis, studijuojantis, SUKELIANTIS, suprantantis, sutinkantis, tenkantis, tikintis, tinkantis, vaikštantis, VARTOJANTIS, važiuojantis, veikiantis, VERDANTIS, vertinantis, vykstantis
Veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyviai	aplankęs, atidaręs, atidavęs, atsakęs, atsiradęs, atsitikę, atvažiavęs, ATVYKĘS, baigęs, dalyvavęs, davęs, gavęs, GIMĖS (4), girdėjęs, gyvenęs, grįžęs, įsigijęs, ĮSIKŪRĖS (3), išėjęs, IŠGĖRĖS, išgirdęs, IŠLIKĖS (2), IŠVYKĖS, kainavęs, KALBĖJĖS (2), KILĖS, leidęs, LIKĖS, matęs, miręs, MIRUSYSIS, nematęs, nuėjęs, nupirkęs, nusipirkęs, nusprendęs, padaręs, pagalvojęs, pakėlęs, pakilęs, pakvietęs, pamatęs, pamiršęs, parašęs, pasiekęs, pasirinkęs, pasirodęs, pasistengęs, pasiūlęs, paskambinęs, patekęs, patikęs, PATYRĖS (2), pavykę, pradėję, PRAĖJĖS (2), prasidėjęs, priėjęs, priėmęs, prisiminęs, radęs, skaitęs, sukūręs, SULAUKĖS, supratęs, suradęs, susipažinęs, susitikęs, sutikęs, sužinojęs, tapęs (lema <i>tapyti</i>), tapęs (lema <i>tapti</i>), tekę, veikęs
Veikiamosios rūšies būsimosios laiko dalyviai	dalyvausiantis, padarysiantis
Neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai	ATIDAROMAS, atleidžiamas, atliekamas, atnešamas, atsakomas(is), AUGINAMAS (2), baigiamasis, BANDOMASIS, daromas, DEDAMAS (2), duodamas, elgiamasi, GAMINAMAS (2), gaunamas, GERIAMAS, girdimas, GYVENAMASIS, ieškomas, imamas, jaučiamas, KALBAMAS, KEIČIAMAS, KELIAMAS, kepamas, ketinama (bev. g.), klausiamas, KURIAMAS, kviečiamas, laikomas, laikomasi, LANKOMAS (LANKOMIAUSIAS), LAUKIAMAS, leidžiamas, manoma (bev. g.), MATOMAS (2), mėgstamas, MYLIMAS (2), MOKAMAS, NAUDOJAMAS, nematomas, nepamirštamasis, NURODOMAS, paaiškinama (bev. g.), padaromas, padedamas, pakeliamas, palaukiama (bev. g.), paliekamas, pamirštamasis, PAPILDOMAS (2), PARDUODAMAS (2), parodomasis, PARUOŠIAMAS (3), pasakojama (bev. g.), pasiekiamas, pasirenkamas, PASTEBIMAS (3), PATARIAMA (bev. g.), PATEIKIAMAS, PATIEKIAMAS (2), PAŽIŠTAMAS, perkamas, PLANUOJAMA (bev. g.), pranešama (bev. g.), prieinamas, PRIIMAMAS, priklausomi, PRIMENAMAS, randamas, RAŠOMAS (2), RENGIAMAS (2), RENKAMAS, RODOMAS, SAKOMA (bev. g.), SAUGOMAS (2), SĖDIMAS, siekiama (bev. g.), SIŪLOMAS (2), skiriamasis, SPAUDŽIAMAS, STATOMAS, stebimas, SUDAROMAS, sudedama, SUDEDAMOJI, sukeliamas, sulaukiamas, suprantamas, suteikiamas, TEIGIAMA (bev. g.) (2), TIKIMA (bev. g.), TIKIMASI, VADINAMA (2), VADINAMAS(IS), VALGOMAS, VARTOJAMAS, važiuojamasis, veikiamas, VERDAMAS, VERTINAMAS

Neasmenuojamoji forma	Konkreči analizuotų veiksmažodžių forma
Neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyviai	ATIDARYTAS, atiduotas, ATLEISTAS (2), ATLIKTAS (2), atneštas, baigta, darytas, duotas, džiaugtasi, GAUTAS, imtas, ĮRENGTAS (3), ĮSIGYTAS, KEPTAS, laikytas, laikytasi, lauktas, manyta (bev. g.), matytas, nematytas, nupirktas, NURODYTAS (3), NUSPRĘSTA (bev. g.), NUSTATYTAS (2), paaiškintas, PADARYTAS, pakeistas, PAKVIESTAS, PALIKTAS, PAMIRŠTAS, papasakotas, parašytas, parodytas, PARUOŠTAS (3), pasakyta (bev. g.), pasirinktas, pasiūlytas, PASTATYTAS (3), PASTEBĖTAS, PATEIKTAS, PATIRTAS, pirktas, PRADĖTAS, PRAEITAS, praleistas, pranešta (bev. g.), prašytas, PRIIMTAS, rastas, SKIRTAS, SPAUSTAS, STATYTAS, SUDARYTAS, sukeltas, sukurtas, SUPJAUSTYTAS, suteiktas, sutiktas, TIKĖTA (bev. g.), tikėtasi, VIRTAS (2)
Reikiamybės dalyviai	LANKYTINAS, pasakytina (bev. g.), PATARTINA (bev. g.)
Pusdalyviai	atsakydamas, atsiprašydamas, augdamas, bandydamas, bėgdamas, bendraudamas, bijodamas, dainuodamas, darydamas, džiaugdamosis, EIDAMAS, elgdamosis, galvodamas, gerdamas, girdėdamas, gyvendamas, ieškodamas, imdamas, įsivaizduodami, išeidamas, išvykdamas, jausdamas, kalbėdamas, keldamas, keliaudamas, kepdamas, klausdamas, klausydamosis, kreipdamasis, kurdamas, laikydamas, laikydamosis, laukdamas, matydamosis, mirdamosis, mokydamosis, NAUDODAMAS, nešdami, nueidamas, paimdamas, palikdamas, parodydamas, pasakodamas, pirkdamas, planuodamas, PRADĖDAMI, prašydamas, rašydamas, rinkdamas, rinkdamosis, rodydamas, sakydamas, sėdėdamas, siekdamas, skaitydamas, skambindamas, spausdamas, stebėdamas, stengdamosis, stovėdamas, studijuodamas, suprasdamas, šokdamas, tikėdamas, vaikščiodamas, valgydamas, važiuodamas, vykdamas
Esamojo laiko padalyviai	aplankant, atliekant, augant, baigiant, bandant, bėgant, darant, dedant, einant, geriant, gir-dint, grįžtant, ieškant, imant, išvykstant, KALBANT, keliant, keliaujant, kuriant, laikant, laukiant, leidžiant, matant, naudojant, nešant, pasakojant, perkant, planuojant, pradedant, rengiant, renkant, sakant, sėdint, siekiant, skaitant, stovint, studijuojant, sudarant, šokant, tariant, vaikstant, valgant, važiuojant, veikiant, vykstant
Būtojo kartinio laiko padalyviai	atvykus, atlikus, atnešus, atsiprašius, atsiradus, atvažiavus, baigus, gavus, grįžus, išgėrus, leidus, likus, nuėjus, nusprendus, padarius, pagalvojus, pasakius, pakeitus, pamačius, pasie-kus, parodžius, pasirinkus, patekus, pažiūrėjus, pradėjus, prasidėjus, priėjus, susipažinus, sudėjus, sulaukus, tapus
Būdiniai	bėgte, nešte